

Vanhan testamentin teologia – teesejä pohdittavaksi

Antti Laato

§ 1. Vanhan testamentin teologian yleisesitys on suuri haaste teologille. Teologin tulee tuntea ne ongelmat, jotka liittyvät jokaiseen yritykseen mahduttaa koko Vanhan testamentin sanoma johdonmukaiseksi ja systemaattiseksi kokonaisuudeksi.

§ 2. Ensimmäisenä ongelmana on se, ettei Vanha testamentti ole vain kristinuskon pyhä kirja. Se on myös juutalaisuuden pyhä kirja. Tieteellisesti tarkasteltuna ei kristityillä eikä juutalaisilla ole tulkintamonopolia Vanhaan testamenttiin.

§ 3. On väärin sanoa, että Uusi testamentti on kristinuskon ja Vanha testamentti juutalaisuuden pyhä kirja. Vanha testamentti oli Jeesuksen ja apostolien Raamattu. Jeesuksen aikana Vanhan testamentin sanoma kiteytettiin erilaisiin teologisiin kokonaisuuksiin. Farisealainen uskonäkemys on edustettuna ja kehiteltynä rabbiinisessa kirjallisuudessa. Essealaisten teologia on tullut tunnetuksi Qumranin kirjoitusten avulla. Uusi testamentti jäsentää Vanhan testamentin sanoman siitä uskosta käsin, että Jeesus Kristus on Vanhan testamentin Messias.

§ 4. Vanhan testamentin teologian laatimisen toisena ongelmana on se, etteivät kirjat ole syntyneet yhtenä historian aikakautena. Kirjat ovat peräisin eri aikakausilta ja kirjojen taustalla on monimutkainen syntyhistoria. Vanha testamentti itsessään esittää monta erilaista pelastushistorian vaihetta, jolloin vain tietyt Vanhan testamentin kirjat tai niiden osat olivat tunnettuja. Uudet pelastushistorian vaiheet toivat mukanaan uutta ilmoitusta. Esim. Daavidin suvun hallitessa Jerusalemissa lupaus ikuisesta dynastiasta (2. Sam. 7) ymmärrettiin Jumalan suojelukseksi kuningassuvun yllä. Dynastian sorruttua pakkosiirtolai-

suuden aikana lupausta alettiin tulkita uudessa valossa. Esim. Qumranin kirjoituksissa, 4QFlorilegium (= 4Q174), 2. Sam. 7:14 nähdään messiaaniseksi lupaukseksi.

§ 5. Kolmas ongelma Vanhan testamentin teologian laatimisessa on se, että Vanha testamentti ei ole yhden johdonmukaisen teologisen ajattelun luoma kirjakokoelma. Eri kirjojen teologia on laadittu muinaisen Lähi-idän erilaisten kirjallisten tyyllilajien avulla. Esimerkiksi vasallisopimusten kirjallista kaavaa käytetään Pentateukissa Jumalan ja Israelin välistä liittoa kuvattaessa. Ensimmäisen Mooseksen kirjan alkuluvut liittyvät kiinteästi muinaisen Lähi-idän myytteihin ja mytologioihin. Sananlaskut, Saarnaaja ja Job seuraavat muinaisen Lähi-idän viisaukirjallisuuden traditioita. Profetia oli tunnettu ilmiönä mm. Marissa (1700-luvulla eKr) ja Assyriassa (600-luvulla eKr). Vanhan testamentin profeettakirjoissa on paljon vastaavanlaista ainesta ja kielikuvia kuin näissä profetioissa. Psalmiit liittyivät Jerusalemin temppelekkulttiin. Kun teologi laatii näin epäyhtenäisestä kirjallisesta aineksesta johdonmukaisen kokonaisuuden, hänen täytyy suhteuttaa kirjojen sisältö niissä käytettäviin tyyllilajeihin.

§ 6. Neljäntenä ongelmana on se, ettei Vanhan testamentin kaanon ole määritelty yksiselitteisesti. Millainen painoarvo esimerkiksi apokryfisille kirjoille sekä apokalyptisille ja pseudepigraafisille kirjoille tulisi tulkinnassa antaa? Rabbinit määrittivät Vanhan testamentin kanoniset kirjat lopulliseen asuunsa vasta kristillisellä aikakaudella – jotkut ajattelevat tämän tapahtuneen Jabnessa vuonna 90 jKr. Missä määrin siis kristillinen kirkko on riippuvainen rabbien tavasta määrittellä kanoniset Vanhan testamentin kirjat? Ei ole esimerkiksi täysin selvää, mitä Vanhan testamentin kirjoja tai juutalaisia kirjoituksia Uuden testamentin kirjoittajat pitivät auktoritatiivisina. Juudan kirje lainaa Ensimmäistä Heenokin kirjaa. Tämä kirje on Etiopian kirkon kaanonissa, mutta monissa muissa kristillisissä kirkkoissa sitä ei ole totuttu pitämään auktoritatiivisena. Roomalaiskatolinen kirkko pitää apokryfisista kirjoista auktoritatiivisina. Idän Ortodoksinen kirkko antaa painoarvon kreikankieliselle Vanhalle testamentille, Septuagintalle, jonka tekstimuoto poikkeaa toisinaan huomattavasti heprealaisesta, masoreettisesta kirjoituksesta (esim. Jeremian kirje). Luterilaisessa perint-

eessä seurataan juutalaisten rabbien määrittelemää kaanonin määrittelemisen vaikeus osoittaa, että Vanhan testamentin kirjoitukset voidaan asettaa erilaisiin viitekehyksiin, jotka puolestaan säätelevät sitä, millä tavalla sen teologia jäsentyy.

§ 7. Viides ongelma on se, että Vanhan testamentin teologian laatiminen edellyttää jonkun modernin lähestymiskulman valitsemista. Tämä lähestymiskulma on metatasolla oleva periaate, jonka avulla yritetään jäsentää Vanhan testamentin sisältö mielekkääksi teologiaksi. Esimerkkejä tällaisista periaatteista ovat Gerhard von Radin pelastushistoriallinen näkökulma ja Walther Eichrodtin valitsema liitto-käsite. Von Radin ratkaisussa Vanhan testamentin tekstit jäsentyvät eri pelastushistoriallisten vaiheiden mukaan, kun taas Eichrodtin ratkaisussa Vanhan testamentin keskeinen käsite saa määritellä kokonaisuutta.

§ 8. Vanhan testamentin teologiaa laadittaessa on oleellinen kysymys, mitä teologialla ymmärretään. Teologia voidaan määritellä yritykseksi selvittää, mitä Vanhan testamentin kirjoittajat ovat ajatelleet Jumalasta. Tällöin teologia jäsentyy uskontohistoriallisesta viitekehystä käsin. Kristillisen kirkon piirissä teologia on kuitenkin mielekästä määritellä toisella tavalla. Teologian varsinainen olemus on oppi Jumalasta – ja Jumalasta ei voida tietää mitään ilman, että tunnustetaan hänen antaneen ilmoituksensa ihmiskunnalle.

§ 9. On tehtävä ero uskontohistorian, uskontohistoriallisesti painottuneen Vanhan testamentin teologian ja ilmoituskeskeisesti painottuneen Vanhan testamentin teologian välillä. Uskontohistoria tutkii Israelin uskonnon kehittymistä ja muovautumista aikojen kuluessa. Uskontohistoriallisesti painottunut Vanhan testamentin teologia on kiinnostunut siitä todellisesta ilmiöstä, millä tavalla ihmiset ovat ajatelleet ja opettaneet Jumalasta. Ilmoituskeskeisessä Vanhan testamentin teologiassa kaikki tekstit ovat samalla lähtöviivalla, koska ne mielletään Jumalan antamaksi ilmoitukseksi. Ne muodostavat kokonaisuuden nykyhetkessä, mutta tämä ei sulje pois sitä, että tekstit on ilmoitettu historian eri vaiheissa. Antaessaan ilmoituksensa eri aikoina Jumala on nähnyt kokonaisuuden, mikä nykyhetkessä on teologillekin kirjallisena ilmeistä.

§ 10. Ilmoituskeskeinen Vanhan testamentin teologia voidaan laatia niin juutalaisuuden kuin kristinuskon pohjalta. Kokonaisuudesta tulee kuitenkin erilainen, koska teologia sidotaan erilaisiin viitekehyksiin – näitä viitekehyksiä voidaan kutsua ideologioiksi. Jokainen teologia on eräs ideologia.

§ 11. Uskontohistoriaa ja uskontohistoriallisesti painottunutta Vanhan testamentin teologiaa voidaan tutkia tieteen piirissä. Ilmoituskeskeisessä Vanhan testamentin teologiassa voidaan hyödyntää tieteen tuloksia, mutta se ei jäsenny mielekkäällä tavalla tieteen viitekehyksiin. Edellytetäänhän siinä, että Vanha testamentti on Jumalan ilmoitus. Tällainen edellytys ei ole mielekäs tieteessä, jos tiede ymmärretään kaikkien – myös uskonnoista eri tavalla ajattelevien – ihmisten vuoropuheluksi. Tieteellisesti sivistyneen teologin tehtävänä on kuitenkin vaalia myös tätä ilmoituskeskeistä teologiaa ja selventää sen suhdetta uskontohistoriaan ja uskontohistoriallisesti painottuneeseen teologiaan. Saahan teologinen tiedekunta olemassaolon oikeutuksensa nimenomaan kirkon todellisuudesta. Siellä missä ei ole kristillistä kirkkoa, siellä ei myöskään ole teologista tiedekuntaa.

§ 12. Tekstiä ei voi koskaan tulkita tyhjiössä, vaan teksti ja sen tulkinta on aina sidoksissa johonkin kolmanteen, ideologiaan. Kuten saksalainen, liberaaliteologian vastustaja, Rudolf Bultmann sanoi: “Tosiassissa mitään neutraalia eksegeesiä ei ole olemassa” (“In Wahrheit gibt es keine neutrale Exegese.” Ks. “Das Problem einer theologischen Exegese des Neuen Testaments” In: *Das Problem der Theologie des Neuen Testaments [Wege der Forschung 367, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1975] 249–277, s. 258*). Vanhan testamentin teologia voidaan laatia monesta eri ideologiasta käsin. Kristilliseen ratkaisuun pyrittäessä on Vanhan testamentin teologia painotettava tietyistä tarkkaan määriteltävistä näkökulmista käsin.

§ 13. Uusi testamentti jäsentää Vanhan testamentin teologian. Keskuksiksi tulee Jeesus Kristus, joka Uuden testamentin todistuksen mukaan on Vanhan testamentin lupaama Messias. Vanhan testamentin monet avoimeksi jääneet toiveet – jotka mahdollistivat monien erilaisten juutalaisten uskonopin näkemysten synnyn – nähdään täyttyneiksi

Uudessa testamentissa. Tämä lupaus-täyttymys kaava jäsentää Vanhan testamentin teologian Kristus-keskeiseksi. Tässä valossa nähtynä Vanhassa testamentissa implisiittisesti läsnä oleva käsite, pelastushistoria, huipentuu Jeesuksen toimintaan ja elämään.

§ 14. Kristillisessä Vanhan testamentin teologiassa historiallisuus on tärkeä. Samalla kuitenkin annetaan kunnia Jumalalle, joka näkee tulevaisuuteen. Maailman historiaa johtaessaan Jumalalla on ollut mielessään historian täyttymys, Jeesus Kristus. Näin ollen typologia (eli oppi esikuvista) on tärkeä tulkinta-avain Vanhaan testamenttiin. Vanha testamentti sisältää itsessään jo typologista tulkintaa. Esim. Deuterokesaja näkee Egyptistä paon Babylonian pakkosiirtolaisuudesta paluun esikuvana.

§ 15. Typologialla on kolme tärkeätä tulkintaperiaatetta, joilla se eroaa mielivaltaisesta allegorisesta tulkinnasta. Ensinnäkin analogialla on tärkeä osa typologiassa. Uusissa historian vaiheissa Jumala toimii vastaavalla tavalla kuin mitä hän on aikaisemmin toiminut. Toiseksi historialla on tärkeä osuus typologiassa. Esikuvan historiallinen tulkinta on tärkeä määriteltäessä esikuvan merkitystä Uudessa testamentissa. Kolmanneksi esikuva vertaa mennyttä historian vaihetta uuteen vaiheeseen, joka ymmärretään eskatologiseksi tapahtumaksi.

§ 16. Uudessa testamentissa monet Vanhan testamentin lupaukset nähdään täyttyneiksi Jeesuksessa Kristuksessa. Kristus kokoaa Vanhassa testamentissa erillään kulkevat langat yhteen ja punoo niistä kestäväen kokonaisuuden. Jeesus on Daavidin suvun luvattu Messias, Kristus, mutta hän on myös Danielin ja Heenokin kirjojen Ihmisen Poika, Deuterokesajan Jahven palvelija, Psalmissa 110 kuvatun Melkisedekin järjestyksen mukainen Ylimmäinen Pappi jne. Uuden testamentin avulla monet Vanhan testamentin tekstit jäsentyvät suhteessa toisiinsa, vaikka tällaista suhdetta ei uskontohistoriallisesti tarkasteltuna voitaisikaan löytää. Vastaavasti myös rabbiininen kirjallisuus ja Qumranin tekstit jäsentävät Vanhan testamentin tekstejä suhteessa toisiinsa – mutta tämä suhde määräytyy usein eri tavalla.

§ 17. Intertestamentaarinen juutalainen kirjallisuus osoittaa, ettei Uuden testamentin tulkinta Vanhaan testamenttiin ole uskontohistoriallisesti tarkasteltuna mielivaltaista. Apokryfiset kirjat, apokalyptinen kirjallisuus, pseudepigrafit sekä Qumranin kirjoitukset sisältävät vastaavanlaista Vanhan testamentin teemojen yhdistämistä kuin Uusi testamentti. Esim. Ensimmäisen Heenokin kirjan luvuissa 37–71 ja 4. Esran kirjassa Ihmisen Poika, Messias ja Palvelija ovat samastettu aivan kuten Uudessa testamentissa.

§ 18. Vanhan testamentin teologiaa laadittaessa on tärkeä tiedostaa, mikä mielletään kristillisen kirkon kaanoniksi. Kaaanon tulee tässä yhteydessä ymmärtää siksi kirjakokoelmaksi, jolla faktisesti on vaikutusta tulkinnan muotoutumiseen. Vaikka esimerkiksi Ensimmäistä Heenokin kirjaa lainataan Juudan kirjeessä, ei itse kirjaa ole monissaakaan kristillisissä kirkoissa tunnustettu auktoritatiiviseksi – vaikka näissä kirkoissa teoriassa ainakin yksi jae Ensimmäisestä Heenokin kirjasta tulee tunnustaa auktoritatiiviseksi! Kuitenkin Ensimmäinen Heenokin kirja on monien Uuden testamentin tekstien taustalla ja antaa niille tarvittavan tulkintahorisontin. Näin ollen Ensimmäisellä Heenokin kirjalla on tärkeä käytännön merkitys Vanhan ja Uuden testamentin suhdetta määriteltäessä.

§ 19. Uusi testamentti sitoo Kristus-todistuksen Vanhan testamentin yhteyteen. Ainoastaan Vanhasta testamentista käsin Kristus-todistus saa mielekkyytensä. Johanneksen evankeliumin mukaan alussa oli Sana, mutta samassa yhteydessä todetaan, että Jumalan oli puhunut jo aikaisemminkin maailmalle Vanhan testamentin profeettojen välityksellä. Hepr. 1:1–3:n mukaan Jumala on muinoin puhunut monella tavalla maailmalle, mutta nyt hän on Kristuksen kautta antanut lopullisen ilmoituksen.

§ 20. Uuden testamentin Kristus-keskeinen näkökulma Vanhaan testamenttiin ei kuitenkaan saa hämärtää sitä tosiasiaa, että Uusi testamentti on syntynyt voimakkaan juutalaisuuden sisällä – ja tätä viitekehystä ei usein suoraan mainita Uudessa testamentissa. Juutalaisuus oletetaan tunnetuksi ja Vanhaan testamenttiin sidottu Kristus-todistus annetaan suhteessa siihen.

§ 21. Kristillisen Vanhan testamentin teologian piiriin kuuluu oleellisena osana juutalaisesta identiteetistä nouseva teologia ja sen suhde Uuden testamentin Kristus-todistukseen. Uusi testamentti ja varhainen kristillinen kirjallisuus osoittavat, miten juutalainen saattoi tunnustaa Jeesuksen Messiaaksi ja elää juutalaisena Tooran lakien mukaan. Kristillisen kirkon saadessa yhä enemmän teologeja, joille juutalaisuus oli vieras, hämärtyi messiaanisen juutalaisuuden itseymmärrys kristillisessä teologiassa.

§ 22. Ilmoituskeskeinen teologia muistuttaa teologia siitä, että hänen tulisi pyrkiä minä–sinä-suhteeseen elävän Jumalan kanssa. Jumalaa ei löydetä tutkimalla Raamattua analyttisesti minä–se-suhteessa. Rukous, sakramentit, karismaattiset armolahjat ja hengelliset ahdistukset avaavat tätä minä–se-suhdetta todelliseen minä–sinä-vuorovaikutussuhteeseen. Ja Jumala puhuu Raamatussa.